

Εργασία για το σχολείο

ΠΗΓΗ 1

Η έξοδος αυτή και από τις δύο πλευρές του Αιγαίου, που είχε αρχίσει το 1912 και τελείωσε το 1925, έμελλε να δώσει ακόμη τραγικότερο χαρακτήρα στα αποτελέσματα της ελληνοτουρκικής αναμετρήσεως.

“Όλοι οι Έλληνες στην Ελλάδα, όλοι οι Τούρκοι στην Τουρκία! ... Θρήνος σηκώθηκε μέσα στο χωριό ... Δύσκολα, δύσκολα πολύ, μαθές, ξεκολνάει η ψυχή από τα γνώριμά της νερά κι από τα χρώματα ... Μας ξεριζώνουν! Ανάθεμα στους αίπιους! Ανάθεμα στους αίπιους! Ανάθεμα στους αίπιους! Σήκωσε ο λαός τα χέρια στον ουρανό, σήκωσε βουή μεγάλη: - Ανάθεμα στους αίπιους! Κυλίστηκαν όλοι χάμω, φιλούσαν μαλακωμένο από τη βροχή χύμα, τό 'τριβαν στην κορφή του κεφαλιού τους στα μάγουλα, στο λαιμό, έσκυβαν, το ξαναφιλούσαν”. (Νίκος Καζαντζάκης, *Οι αδερφοφάδες, μυθιστόρημα*, Αθήνα, εκδ. Ελ. Καζαντζάκη, 1973, σσ. 14-18).

Ο μεγάλος Έλληνας μυθιστοριογράφος έδωσε σ' αυτές τις γραμμές το σφοδρό έρωτα του αγρότη για τη γη του.

Δ. Κιτσίκη, *Συγκριτική Ιστορία Ελλάδας και Τουρκίας*, σ. 215

ΠΗΓΗ 2

Η ανασύνθεση των πληθυσμικών όρων στον ευρύτερο γεωγραφικό χώρο, όπου είχαν για αιώνες συμβιώσει Έλληνες και Τούρκοι, συνιστούσε ιστορική πρόκληση, από την αντιμετώπιση της οποίας εξαρτιόταν σε σημαντικό βαθμό και η εξέλιξη των σχέσεων ανάμεσα στους δύο λαούς. Το μουσουλμανικό στοιχείο αριθμούσε στη δυτική Θράκη, το 1920, 86.793 ψυχές ενώ ο ελληνικός πληθυσμός στην Κωνσταντινούπολη ανερχόταν σε 279.788 κατά τη στατιστική του 1924. Το κρίσιμο ερώτημα εντοπιζόταν, καταρχήν, στη δυνατότητα για τη διασφάλιση της αμοιβαιότητας σ' ό,τι αφορούσε τόσο την αριθμητική ισορροπία όσο και την ισότιμη μεταχείριση των δύο μειονοτικών ομάδων. Η τυχόν καταστρατήγηση του κανόνα αυτού, με την προσβολή των δικαιωμάτων ή και τον αφανισμό της μιας από τις κοινότητες, πέρα από τον άμεσο αντίκτυπο στο διμερές επίπεδο, θα επέσυρε τον κίνδυνο της πιθανής μετατροπής εκείνης που θα επιβίωνε σε όργανο πίεσης και αναταραχής, στην περίπτωση μάλιστα που δε θα είχαν οριστικά απεμποληθεί οι ανταγωνιστικές τάσεις ή και οι επεκτατικές βλέψεις του ενός σε βάρος του άλλου γειτονικού κράτους.

Κ. Σβολόπουλος, *Η ελληνική εξωτερική πολιτική 1900-1945*, σ. 178

- α) “Η μετακίνηση τόσων ανθρώπων υπήρξε πραγματική τραγωδία”, γράφει το σχολικό σας εγχειρίδιο. Τι σήμαινε αυτό για τον μικρόκοσμο και τα προσωπικά συναισθήματα του καθένα από τους πρόσφυγες, Έλληνα και Τούρκο;
- β) Η τακτική του εκτουρκισμού - σταθερός στρατηγικός άξονας της εξωτερικής πολιτικής της κεμαλικής Τουρκίας - αποδείχθηκε μη συμβατή με τη διασφάλιση της αριθμητικής ισορροπίας και της ισότιμης μεταχείρισης των δύο μειονοτικών ομάδων (Ελλήνων στην Κωνσταντινούπολη και Μουσουλμάνων στη δυτική Θράκη). Τι κινδύνους εγκυμονεί αυτή η εξέλιξη στις σχέσεις των δύο λαών;

Εργασία για το σχολείο

ΠΗΓΗ

Οι Τούρκοι συνέχιζαν να αντιμετωπίζουν τις εθνικές μειονότητες ως νοσταλγοί του οθωμανικού παρελθόντος αφού αποτελούσε αμετάρπτη απόφασή τους να απαλλαγούν από τις μειονοτικές ομάδες, όπως η ελληνική, που επέμεναν στη διατήρηση των ιδιαιτεροτήτων τους. Στην πράξη αυτό σήμαινε ότι μετά το 1930 η τουρκική κυβέρνηση θα ακολουθήσει δύο φαινομενικά αντιφατικές στρατηγικές έναντι της Ελλάδας: θα επιδιώκει δηλαδή αφενός τη διατήρηση και διεύρυνση της ελληνοτουρκικής διπλωματικής - πολιτικής συνεργασίας και αφετέρου την εξόντωση ή αφομοίωση του κωνσταντινουπολίτικου ελληνικού στοιχείου...

Από την άλλη η Τουρκία επιδίωκε τον πολιτικό και ιδεολογικό έλεγχο της μουσουλμανικής μειονότητας της Δυτικής Θράκης. Ένας τέτοιος έλεγχος θα επέφερε και τη σταδιακή μεταμόρφωση των μειονοτικών της Δυτικής Θράκης από μουσουλμάνους σε Τούρκους. Μόνον έτσι θα υλοποιούσε η Άγκυρα τη διακήρυξη του Κεμάλ Ατατούρκ για τη Δυτική Θράκη που περιλαμβάνεται στον Εθνικό Όρκο (Misak-ı Milli) του 1920. Στην ιστορική του διακήρυξη ο τούρκος ηγέτης δήλωνε:

“Στις διαπραγματεύσεις που θα γίνουν με τους ξένους για το πολιτικό μέλλον της Δυτικής Θράκης πρέπει να δραστηριοποιηθούμε με σύνεση. Σκοπός μας είναι η Δυτική Θράκη να παραμείνει στα τουρκικά χέρια, σαν ενιαίο σύνολο, και σε κατάλληλο χρόνο και ευκαιρία να ενωθεί με τη Μητέρα Πατρίδα [...] Εμείς δεν μπορούμε να δεχτούμε την απαλλοτρίωση του τουρκικού αυτού τμήματος. Οι αδελφοί μας της Δυτικής Θράκης, σε πρώτο βήμα, πρέπει να αγωνιστούν για να κερδίσουν την ανεξαρτησία και αυτονομία της Δυτικής Θράκης”.

Ο Βενιζέλος, όμως, αψηφώντας αλλεπάλληλες προειδοποιήσεις των ελληνικών διπλωματικών αρχών στην Τουρκία, άρχισε τον Απρίλιο του 1931 τη σταδιακή απέλαση των αντικεμαλικών στοιχείων από τη Δυτική Θράκη ... Έτσι, από το 1930 παρατηρείται μια άνθιση του εθνικιστικού Τύπου, ενώ παράλληλα οργανώνονται διάφορα σωματεία στη Θράκη που χρησιμοποιούν την επωνομασία “τουρκικός” σύλλογος.

Από το συλλογικό τόμο Ελληνοτουρκικές σχέσεις, σσ. 93-95

Σύμφωνα με την πηγή, μετά την απέλαση των αντικεμαλικών της Δυτικής Θράκης άρχισε η “σταδιακή μεταμόρφωση των μειονοτικών από μουσουλμάνους σε Τούρκους”. Θεωρείτε ότι η πιο πάνω θέση επιβεβαιώνεται από τις ύστερες εξελίξεις, και ποιους κινδύνους εγκυμονεί μια τέτοια εξέλιξη σ’ αυτό το χώρο;

Εργασία για το σχολείο

ΠΗΓΗ 1

Συνθήκες διαβίωσης, άσκησης επαγγέλματος, χρήσης γλώσσας στους μειονοτικούς Έλληνες της Τουρκίας

Σύμφωνα με την αναλυτική κατ' άρθρον έκθεση των τουρκικών παραβιάσεων από το ελληνικό Γενικό Προξενείο Κωνσταντινουπόλεως οι κυριότερες κατ' άρθρα παραβιάσεις ήταν οι εξής:

Άρθρο 38: Παρά τις διατάξεις που εξασφάλιζαν στις μειονότητες ελευθερία κυκλοφορίας και παρά τις ειδικά για τους Έλληνες διατάξεις του άρθρου 16 της Συμβάσεως ανταλλαγής πληθυσμών, που κατοχύρωναν το δικαίωμα επιστροφής των αναχωρησάντων αλλά μη ανταλλαξιμων Ελλήνων, η τουρκική κυβέρνηση ούτε στους τελευταίους επέτρεπε να επιστρέψουν ούτε στους υπόλοιπους να κυκλοφορούν ελεύθερα. Σημειωτέον ότι η απαγόρευση αυτή έθιγε τα περιουσιακά δικαιώματα όσων είχαν ακίνητη περιουσία εκτός της εξαιρεθείσας από την ανταλλαγή ζώνης. Έπληξε επίσης το 80% των εμπόρων.

Άρθρο 39: Παρά τις διατάξεις του άρθρου αυτού, οι μη μουσουλμάνοι Τούρκοι υπήκοοι δεν μετείχαν καθόλου στην πολιτική ζωή της χώρας. Ούτε ένας της κατηγορίας αυτής δεν είχε αιρετό αξίωμα, ούτε καν μετείχε στην ομάδα των εκλεκτόρων. Τα μέλη των μειονοτήτων αποκλείονταν επίσης από τις δημοσιούπαλληλικές θέσεις δυνάμει του νόμου περί δημοσίων υπαλλήλων, ο οποίος μόνο στους κεμαλικούς επέτρεπε την κατάληψη δημόσιας θέσης. Οι μειονοτικοί, και δη οι Έλληνες, ήταν αποκλεισμένοι επίσης από τις υπηρεσίες που ήλεγχε το κράτος, όπως η υπηρεσία των σιδηροδρόμων, οι τράπεζες, η εταιρεία υδρεύσεως, φωτισμού κ.λπ. Υπάλληλοι ομογενείς με πολλά χρόνια υπηρεσίας αποπέμφθηκαν σκαιότατα με μόνη αιτιολογία την εθνικότητά τους. Έμειναν μόνον όσοι λόγω ειδικότητας δεν μπορούσαν να αντικατασταθούν. Το δικαίωμα ασκήσεως του επαγγέλματός τους στερήθηκαν επίσης πολυάριθμοι Έλληνες, εβραίοι και αρμένιοι δικηγόροι, με μοναδική αιτιολογία ότι δικηγόρησαν μετά την ανακωχή ενώπιον των συμμαχικών δικαστηρίων.

Όσον αφορά τη χρήση της γλώσσας των μειονοτήτων στο εμπόριο, την οποία εξασφάλιζε η παράγραφος 4 του ίδιου άρθρου, τα πράγματα δεν ήταν καλύτερα. Από τις τουρκικές αρχές επιβλήθηκε η τουρκική γλώσσα στην τήρηση βιβλίων και την εμπορική αλληλογραφία. Αυτό, εκτός των άλλων, οδήγησε στην αντικατάσταση των ομογενών υπαλλήλων, που δεν γνώριζαν τουρκικά από Τούρκους. Είναι φανερό ότι επρόκειτο για μια συντονισμένη προσπάθεια των κεμαλικών να δημιουργήσουν μια τουρκοκεντρική οικονομία έξω από τον έλεγχο του ελληνικού εμπορικού κατεστημένου.

Περιττό να προστεθεί ότι η χρήση άλλης πλην της τουρκικής γλώσσας ενώπιον των δικαστηρίων ήταν αδύνατη, παρά τις εγγυήσεις της τελευταίας παραγράφου του άρθρου αυτού.

Άρθρο 40: Παραβιάζοντας τις διατάξεις του άρθρου αυτού, η τουρκική κυβέρνηση προσπαθούσε με σειρά μέτρων να εκτουρκίσει τα μειονοτικά σχολεία και να διαδώσει δι' αυτών την τουρκική γλώσσα με έξοδα των μειονοτικών κοινοτήτων! Η Τουρκία δεν περιορίστηκε να επιβάλει τη διδασκαλία της τουρκικής γλώσσας στα μειονοτικά σχολεία, αλλά με τη συνεχή αύξηση των ωρών διδασκαλίας στα τουρκικά κατέστησε δύσκολη την επαρκή κατάρτιση των μαθητών στην ελληνική γλώσσα. Στα σχολεία στοιχειώδους εκπαίδευσης η διδασκαλία της τουρκικής γλώσσας απορροφούσε από 8-12 ώρες στις 30. Στα τουρκικά διδάσκονταν επίσης τα μαθήματα της ιστορίας, της γεωγραφίας και των πατριωτικών γνώσεων.

Με σειρά παράνομων εγκυκλίων επιβλήθηκαν στα μειονοτικά σχολεία οι παρακάτω υποχρεώσεις:

- 1) Όλοι οι διευθυντές και οι δάσκαλοι που πήραν πτυχίο μετά την ανακωχή υποχρεώθηκαν να υποβληθούν σε εξετάσεις στην τουρκική γλώσσα.
- 2) Τα μειονοτικά σχολεία δεν αναγνωρίστηκαν ως κοινотικά αλλά ως ιδιωτικά σχολεία. Εξαιτίας αυτού οι κοινότητες αναγκάζονταν συχνά να προσλάβουν με αδρή αμοιβή Τουρκόφωνους που υποδείκνυαν οι τουρκικές αρχές για να παίξουν το ρόλο του διευθυντή, στο όνομα του οποίου λειτουργούσε η σχολή...
- 5) Οι δάσκαλοι της τουρκικής διορίζονταν από τουρκικές αρχές, οι οποίες καθόριζαν και τις αποδοχές τους. Οι ελληνορθόδοξες κοινότητες απλώς πλήρωναν. Έτσι οι αποδοχές του τουρκικού προσωπικού απορροφούσαν τον μισό σχεδόν προϋπολογισμό των μειονοτικών σχολείων και η παραμικρή καθυστέρησή τους συνεπαγόταν την αναστολή της λειτουργίας των σχολείων αυτών.
- 6) Τα διδακτικά βιβλία περνούσαν από αυστηρό σοβινιστικό έλεγχο, με αποτέλεσμα τα Ελληνόπουλα να χρησιμοποιούν βιβλία που έθιγαν συχνά τα εθνικά τους αισθήματα.
- 7) Απαγορεύτηκε η λειτουργία εμπορικών ή άλλων τεχνικών σχολών των μειονοτήτων. Απαγορεύτηκε επίσης η λειτουργία του φημισμένου Ελληνικού Φιλολογικού Συλλόγου, του οποίου η πλούσια βιβλιοθήκη και η περιουσία κατασχέθηκαν, το δε μέγαρο, που τον στέγαζε, κατελήφθη και χρησιμοποιήθηκε ως λέσχη του Λαϊκού Κόμματος.

Σημειώνουμε επίσης ότι με διάφορες αφορμές διέκοψαν τη λειτουργία φημισμένων ελληνικών σχολείων, όπως το Ζάππειο Παρθενοναγωγείο, το Πατριαρχικό Κολλέγιο, η Εμπορική Σχολή της Χάλκης, το Λύκειο Αποστολίδη κ.λπ. Το αποτέλεσμα ήταν να πέσει το επίπεδο των γνώσεων που παρείχαν τα μειονοτικά σχολεία στα Ελληνόπουλα και μαζί του και ο αριθμός των μαθητών τους. Από 24.296 μαθητές το έτος 1920-21 έφτασε τους 5.923 το 1928!

Η αποξένωση των μειονοτικών από τη γλώσσα τους επιβλήθηκε και από τις εθνικιστικές κινήσεις των Τούρκων. Χαρακτηριστικά αναφέρουμε την απόφαση ομάδας φοιτητών της Νομικής Σχολής να διενεργήσουν συστηματική προπαγάνδα για επιβολή της τουρκικής γλώσσας στους δημόσιους χώρους, με το αιτιολογικό ότι οι ξένες γλώσσες έθιγαν τα πατριωτικά αισθήματα των Τούρκων.

Λ. Διβάνη, Ελλάδα και Μειονότητες, σσ. 200-203

ΠΗΓΗ 2

Συνθήκες εκπαίδευσης των Μουσουλμάνων της Δυτικής Θράκης

Οι Μουσουλμάνοι εκπαιδεύονταν τα παιδιά τους σε 101 μουσουλμανικά γραμματο-διδασκαλεία, δηλαδή στοιχειώδη λαϊκά σχολεία, ένα ημιγυμνάσιο στην Κομοτηνή, μια πεντατάξια αστική σχολή στην Ξάνθη και 10 δημοτικά στην περιφέρεια Αλεξανδρουπόλεως. Οι 3.819 περίπου μαθητές των σχολείων αυτών έπαιρναν δωρεάν βιβλία από την τουρκική κυβέρνηση [(οι αριθμοί προέρχονται από το Υπουργείο Παιδείας για το 1925, το 1929-1930 είχαν αυξηθεί σε 305! (Α. Αλεξανδρής, Το ιστορικό πλαίσιο..., σ. 68)]. Υπέρ της εκπαίδευσής των Μουσουλμάνων αναγραφόταν στον προϋπολογισμό της Γενικής Διοικήσεως ειδικό κονδύλι, οι δε δήμοι και κοινότητες διέθεταν σημαντικά ποσά ετησίως υπέρ των μειονοτικών σχολείων της περιφέρειάς τους για την επισκευή των σχολικών κτιρίων και το διορισμό δασκάλων, όπου οι μουσουλμανικές κοινότητες δεν είχαν τους ανάλογους πόρους. Κατά τη σχολική χρονιά 1929-1930, λ.χ., η Ελλάδα διέθεσε 4.489.000 δραχ. για τη λειτουργία των μουσουλμανικών σχολείων και ναών. Η μουσουλμανική μειονότητα είχε πλήρη ελευθερία να επιλέγει και να διορίζει τους δασκάλους της. Οι ελληνικές αρχές απλώς ενέκριναν τους διορισμούς. Τα μειονοτικά σχολεία καθόριζαν ελεύθερα το πρόγραμμά τους "αρκεί η εν τοις σχολείοις διδασκαλία να μην αντιβαίνει προς τας θεμελιώδεις διατάξεις της σχετικής ελληνικής νομοθεσίας και να προσαρμόζεται κατά το δυνατόν προς τας στοιχειώδεις παιδαγωγικές και υγειονομικές αρχάς". Όλα τα μαθήματα διδάσκονταν στην τουρκική γλώσσα. Οι μειονοτικοί χρησιμοποιούσαν ελεύθερα τη γλώσσα τους στις προσωπικές και εμπορικές τους σχέσεις, στα επίσημα έγγραφα των μουφτειών, στις δικαστικές αποφάσεις, στα πρακτικά δικών κ.λπ. Η ελληνική γλώσσα διδασκόταν μόνο μία ώρα ημερησίως και όχι σε όλα τα σχολεία! Λόγω οικονομικών δυσχερειών η ελληνική διοίκηση διόρισε ελληνοδιδασκάλους μόνο στα σχολεία Αλεξανδρούπολης, Κομοτηνής, Ξάνθης και Διδυμοτείχου. Ζήτησε επίσης από τους Δήμους να μισθοδοτήσουν, ει δυνατόν, δασκάλους ελληνικών στα σχολεία της περιφέρειάς τους. Έτσι διορίστηκαν 10 δάσκαλοι που πήγαιναν σε 2-3 σχολεία ο καθένας. Όπου ο διορισμός ελληνοδιδασκάλων απεδείχθη αδύνατος, ζητήθηκε από τους μουσουλμάνους δασκάλους να διδάξουν ελληνικά με φαιδρά αποτελέσματα ...

Λ. Διβάνη, Ελλάδα και Μειονότητες, σσ. 175-176

Με βάση τις πηγές:

- α) Να διερευνήσετε τις επιδιώξεις και να αναφέρετε τα αποτελέσματα των περιοριστικών μέτρων που πήρε το κεμαλικό κράτος σε βάρος του κωνσταντινουπολίτικου ελληνισμού.
- β) Να εξετάσετε συγκριτικά τις συνθήκες διαβίωσης και εκπαίδευσης των μη ανταλλάξιμων Ελλήνων της Τουρκίας με τις αντίστοιχες συνθήκες των Μουσουλμάνων της Δυτικής Θράκης και να εκθέσετε τα συμπεράσματά σας.
- γ) Να σχολιάσετε τα κυριότερα από τα απαγορευτικά μέτρα που εφάρμοσε η Άγκυρα στην εκπαίδευση την τριετία 1964-1967, σε συσχέτισμό με τα μέτρα που πήρε στο εκπαιδευτικό σύστημα, κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1930.
- δ) Να ερμηνεύσετε τη βασική επιδίωξή τους.

Εργασία για το σχολείο

ΠΗΓΗ

Με την επιδείνωση της οικονομικής κατάστασης στην Τουρκία, τα φιλοαξονικά μέλη της κυβέρνησης και ο τουρκικός Τύπος εξαπέλυσαν μια νέα εκστρατεία κατά των μειονοτήτων της Κωνσταντινούπολης. Ιδιαίτερα δραστήριο ρόλο στην εκστρατεία αυτή διαδραμάτισε ο υπουργός Εξωτερικών, Numan Menemencioglu. Οι παλιές φυλετικές προκαταλήψεις πυροδοτούνται από την επίδραση του γερμανικού φυλετισμού, που επηρέασε σημαντικά την τουρκική κοινωνία κατά την περίοδο 1939-1944. Την εκστρατεία εναντίον των μειονοτήτων τροφοδοτούσε το παντουρκικό κίνημα που είχε αναζωπυρωθεί μετά το θάνατο του Κεμάλ Ατατούρκ. Θαυμαστές του Χίτλερ, οι παντουρκιστές είχαν πολλά κοινά χαρακτηριστικά με τη ναζιστική ιδεολογία και ειδικά το φυλετισμό και την προσήλωση στον εθνικοσοσιαλισμό. Αυτοί οι άκρως εθνικιστικοί κύκλοι, με την ενθάρρυνση της κυβέρνησης, καλλιέργησαν με επιτυχία την εντύπωση ότι οι έλληνες, αρμένιοι και εβραίοι επιχειρηματίες ήταν οι κύριοι αίτιοι της άθλιας οικονομικής κατάστασης και του διαρκώς αυξανόμενου πληθωρισμού στην Τουρκία. Ο γενικός πρόξενος της Ελλάδας στην Κωνσταντινούπολη Καπετανίδης, περιγράφοντας τη σφοδρά αντισημιτική και αντιχριστιανική ατμόσφαιρα που επικρατούσε στην Κωνσταντινούπολη, ανέφερε ότι ακόμη και στους δρόμους του Πέρα είχαν γίνει σ' αυτόν και στα μέλη της οικογένειάς του συστάσεις από νέους τούρκους εθνικιστές να μιλούν μεταξύ τους μόνο στα τουρκικά. Η ατμόσφαιρα στην Κωνσταντινούπολη, τόνιζε ο έλληνας διπλωμάτης, είχε γίνει "ασφυκτική". Σε ένα χαρακτηριστικό δημοσίευμα της περιόδου αυτής, η ημεπίσημη *Ulus* απαιτούσε τον περιορισμό των ελευθεριών που απολάμβαναν οι μειονότητες ...

Ο Νόμος 4305/1942 έδινε το δικαίωμα στους εφόρους να προβούν στην κατάσχεση κάθε κινητής και ακίνητης περιουσίας του φορολογούμενου, αν αυτός δεν είχε καταβάλει το ποσό μέσα σε 15 μέρες από τη σχετική κοινοποίηση. Ο νόμος θεωρούσε ως συνυπεύθυνους αυτούς που συγκατοικούσαν, τη σύζυγο και τους συγγενείς του φορολογούμενου. Αργοπορία ενός μηνός σήμαινε εκτόπιση σε ειδικά στρατόπεδα στην κεντρική Μικρά Ασία όπου οι υπόχρεοι θα εκτελούσαν έργα οδοποιίας και εκχιονισμού ως την εξόφληση του χρέους των.

Οι φορολογικοί κατάλογοι δημοσιεύθηκαν την παραμονή των Χριστουγέννων του 1942. Σύμφωνα με αυτούς, στους μουσουλμάνους επιβλήθηκε συμβολικός φόρος ενώ οι μουσουλμανικές μειονότητες υποχρεώθηκαν να αναλάβουν το μεγαλύτερο μέρος του φόρου περιουσίας. Γρήγορα έγινε φανερό ότι ο φόρος αυτός ήταν προϊόν φυλετικού διαχωρισμού, εφόσον καθοριστικό στοιχείο στην εκτίμηση του φορολογητέου κεφαλαίου ήταν το θρήσκευμα και η εθνότητα του φορολογούμενου. Επτά έτη μετά την κατάργηση του νόμου βαρλίκ, ο εκτελεστής αυτού και πρώην οικονομικός έφορος του νομού Κωνσταντινού-

πολης (defterdar) Faik Ökte αποκάλυψε ότι οι φορολογούμενοι χωρίζονταν σε δύο ξεχωριστές κατηγορίες. Στους μουσουλμάνους (M) και στους μη μουσουλμάνους (Gayrimüslim) Έλληνες, Αρμένιους και Εβραίους (G). Αργότερα προστέθηκαν δύο ακόμη κατηγορίες: των ξένων υπηκόων (Esnebi) και των προσηλυτισμένων στη μουσουλμανική θρησκεία Εβραίων (D), των γνωστών (Dönme) της Κωνσταντινούπολης και Σμύρνης. Οι τελευταίοι πλήρωναν τουλάχιστον τα διπλά από τους γνήσιους μουσουλμάνους, ενώ οι μη μουσουλμάνοι ως και δέκα φορές περισσότερα. Οι ξένοι, αντίθετα, είχαν την ίδια μεταχείριση με τους μουσουλμάνους, με εξαίρεση τους Έλληνες υπηκόους οι οποίοι υποχρεώθηκαν να πληρώσουν φόρους παρόμοιους με αυτούς των ομογενών. Επίσης οι Εβραίοι που ήταν υπήκοοι κρατών του Άξονα εξαιρούνταν από την ευνοϊκή μεταχείριση που απολάμβαναν οι ξένοι, γεγονός που αποδεικνύει τη γερμανική επιρροή στη σύλληψη και εκτέλεση του νόμου βαρλίκ.

Το 1943-1944 1.869 πρόκριτοι μειονοτικοί επιχειρηματίες της Κωνσταντινούπολης εκτοπίστηκαν αφού πρώτα δημεύθηκαν οι περιουσίες τους. Στις χιονοσκεπείς στέπες της Μικράς Ασίας, στο στρατόπεδο Άσκαλε, πέθαναν από το κρύο και την κακουχία 21 μειονοτικοί από τους οποίους οι ένδεκα ήταν Έλληνες. Όπως παρατηρούσε ο άγγλος πρεσβευτής στην Άγκυρα Sir Knatchbull-Hugessen: “δυστυχώς υπάρχει κάθε λόγος να πιστεύουμε ότι οι συνθήκες που προσφέρονται για την καθημερινή διαβίωση των ατυχών αυτών ανθρώπων [στα στρατόπεδα εργασίας] είναι ανάξιες κάθε σύγχρονης πολιτισμένης χώρας”.

Ωστόσο, παρά τις αγωνιώδεις προσπάθειες της κυβέρνησης Τσουδερού για τη μεσολάβηση των Αγγλων για τον τερματισμό του αυθαίρετου αυτού φόρου, το Λονδίνο περιορίστηκε στο να προβεί σε διαμαρτυρία μόνο υπέρ των υπηκόων του στην Τουρκία. Τόσο ο άγγλος όσο και ο αμερικανός πρεσβευτής στην Άγκυρα ανησυχούσαν ότι η άσκηση πίεσης στην τουρκική κυβέρνηση για ένα “καθαρά εσωτερικό ζήτημα” θα οδηγούσε την Τουρκία στην “αγκαλιά της Γερμανίας”. Όπως παρατηρούσε ο εμπειρογνώμονας του Φόρειν Όφισ στα θέματα της νοτιοανατολικής Ευρώπης G. L. Clutton, η στάση αυτή των Συμμάχων “μπορεί να είναι κυνική και να αγνοεί τους κανόνες της ηθικής, αλλά πρέπει να αποδεχτώ ότι είναι σωστή πολιτική”.

Μία από τις συνέπειες του νόμου αυτού ήταν να πληγεί ανεπανόρθωτα η οικονομική υπόσταση των Ελλήνων της Κωνσταντινούπολης ... Όπως επεσήμανε ο Έλληνας πρεσβευτής στην Άγκυρα Ραφαήλ Ραφαήλ σε συζήτησή του με τον άγγλο ομόλογό του, ο φόρος βαρλίκ ήταν “μια άγρια επίθεση εναντίον της ελληνικής μειονότητας στο σύνολό της και υποκινείται από πολιτικά και όχι οικονομικά κίνητρα”. Ο φόρος αυτός, συνέχισε ο Έλληνας διπλωμάτης, στοχεύει στην πλήρη οικονομική εξόντωση του ελληνισμού της Τουρκίας. Με την άποψη αυτή συμφωνούσε το Φόρειν Όφισ που πίστευε ότι “οι Τούρκοι είναι αποφασισμένοι να εξαλείψουν τους Έλληνες από την τουρκική εθνική ζωή, ανεξάρτητα αν αυτοί είναι μειονοτικοί με τουρκική ιθαγένεια ή Έλληνες πολίτες”. Η κυβέρνηση Τσουδερού, μέσω του δραστήριου πρεσβευτή της Ραφαήλ Ραφαήλ, συνέχισε να διαμαρτύρεται έντονα αλλά η υπόδουλη Ελλάδα

δεν ήταν σε θέση να αντιδράσει αποτελεσματικά. Μόνον η φθίνουσα ισχύς της Γερμανίας έσωσε τότε τους Έλληνες της Κωνσταντινούπολης από τον άμεσο αφανισμό.

Σήμερα είναι γενικά αποδεκτό ότι ο φόρος αυτός αποτέλεσε την πιο σοβαρή παράβαση των άρθρων της Συνθήκης της Λωζάνης για την προστασία των μειονοτήτων και μαρτυρεί πόσο ριζικά είχε παρεκκλίνει ο διάδοχος του Ατατούρκ από την κεμαλική πολιτική της καλής γειτονίας με την Ελλάδα στη δεκαετία του 1930. Το γεγονός ότι η κυβέρνηση Ινονού είχε υποβαθμίσει ριζικά τις σχέσεις της με την Ελλάδα αντικατοπτρίζεται και από την προσπάθειά της να ανακινήσει το θέμα του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Έτσι, στις αρχές Ιανουαρίου του 1943, σε συνομιλία του με τον έλληνα συνάδελφό του Αθαν. Αγνίδη, ο τούρκος πρεσβευτής στο Λονδίνο Rauf Orbay διερωτήθηκε γιατί το Πατριαρχείο δεν είχε καταργηθεί όπως είχε γίνει στην περίπτωση του Χαλιφάτου.

Από το συλλογικό τόμο *Ελληνοτουρκικές σχέσεις*, σσ. 104-107

Με βάση την πηγή να απαντήσετε στα εξής:

- α) Ποιες είναι οι ιδεολογικές καταβολές και από ποιες οικονομικοκοινωνικές συγκυρίες τροφοδοτήθηκε ο τουρκικός εθνικισμός;
- β) Ποιες εκφάνσεις πήρε;
- γ) Με ποια αποτελέσματα;
- δ) Ποιες αντιδράσεις προκάλεσε στο δυτικό κόσμο και στην Ελλάδα και πώς θα τις χαρακτηρίζατε;

Εργασία για το σχολείο

ΠΗΓΗ

Ιδιαίτερα μετά την έναρξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου εκδηλώθηκε στην Κωνσταντινούπολη ένα σφοδρά εθνικιστικό και αντιμειονοτικό πνεύμα που αντικατόπτριζε την επιρροή των ρατσιστικών θεωριών του Άξονα στην Τουρκία. Την εξάπλωση της τάσης αυτής όχι μόνον ανέχθηκε, αλλά και ενθάρρυνε η τουρκική κυβέρνηση. Ακόμη και οι έγκυρες εφημερίδες *Cumhuriyet* και *Tasvir-i Efkâr* είχαν έντονα επηρεαστεί από τις εντυπωσιακές επιτυχίες των Ναζί στα Βαλκάνια και στο σοβιετικό μέτωπο το 1941-1942.

Ακριβώς λοιπόν την ώρα που οι ελληνικές Ένοπλες Δυνάμεις αγωνίζονταν κατά της κοινής επίθεσης της Γερμανίας και Βουλγαρίας στη Θράκη και τη Μακεδονία, η κυβέρνηση Ινονού στρατολόγησε, τον Μάιο του 1941, είκοσι ηλικίες μη μουσουλμάνων της Κωνσταντινούπολης, δηλαδή τους άντρες από 25-45 ετών. Οι άντρες αυτοί στεγάστηκαν σε ειδικά στρατόπεδα συγκέντρωσης στα ενδότερα της Μ. Ασίας, όπου παρέμειναν αδρανείς επί 40 ημέρες φρουρούμενοι από τούρκους χωροφύλακες. Αργότερα οι εκτοπισμένοι

μειονοτικοί μετακινήθηκαν σε διάφορες κατευθύνσεις για να εκτελέσουν έργα οδοποιίας. Τον Δεκέμβριο του 1941 αποστρατεύθηκαν οι μεγάλες ηλικίες, δηλαδή 38-45 ετών, ενώ οι υπόλοιποι υπέμειναν για άλλους έξι μήνες τα δεινά ενός ιδιαίτερα βαρύ χειμώνα. Κύριος στόχος της Άγκυρας, σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του Φόρειν Όφισ, φαίνεται ότι ήταν η μετακίνηση των μειονοτικών από τη στρατηγικά ευαίσθητη ζώνη της Κωνσταντινούπολης ...

Πρωθώντας παραπέρα το παιχνίδι των εντυπώσεων και των φιλικών χειρονομιών, η Τουρκία ανήγγειλε θριαμβευτικά την οργάνωση αποστολών τροφίμων και άλλων ειδών πρώτης ανάγκης προς τον πεινασμένο πληθυσμό της κατεχόμενης Ελλάδας. Έτσι, από τον Οκτώβριο του 1941 ως τον Σεπτέμβριο του 1942 μεταφέρθηκε βοήθεια από την Κωνσταντινούπολη στον Πειραιά με πλοία που έφεραν τη σημαία της τουρκικής Ερυθράς Ημισελήνου (Kızılay). Οι τούρκοι ακαδημαϊκοί έχουν εκμεταλλευθεί προπαγανδιστικά στο έπακρον τη χειρονομία αυτή. Αυτό, όμως, που παραλείπεται να μνημονευθεί είναι ότι η προσπάθεια αποστολής τροφίμων οργανώθηκε ως ένα πολύ μεγάλο βαθμό με την πρωτοβουλία των κοινοτικών, φιλανθρωπικών, πολιτιστικών και θρησκευτικών συλλόγων των Ελλήνων της Κωνσταντινούπολης, οι οποίοι διενέργησαν εράνους και άνοιξαν ειδικά ταμεία αλληλεγγύης προς τους λιμοκτονούντες Ελλαδίτες. Ιδιαίτερες δραστηριότητες ανέπτυξε ο γνωστός σύλλογος "Ελληνική Ένωση Κωνσταντινουπολιτών", ο οποίος βρισκόταν σε στενή συνεργασία με τον έλληνα πρέσβη στην Τουρκία Ραφαήλ Ραφαήλ. Το σύνολο των τροφίμων που μεταφέρθηκαν στην Αθήνα έφθασε τους 17.500 τόννους, ποσότητα δηλαδή πολύ μικρότερη από τους 50.000 τόννους που είχε επιτρέψει στην αρχή η κυβέρνηση της Άγκυρας. Τον Δεκέμβριο του 1941 το τουρκικό Υπουργικό Συμβούλιο αποφάσισε να απαγορεύσει την περαιτέρω μεταφορά τροφίμων στην Ελλάδα με αποτέλεσμα να συγκεντρωθούν σημαντικές ποσότητες σιταριού στις αποθήκες της τουρκικής Ερυθράς Ημισελήνου και στο λιμάνι του Γαλατά. Βεβαίως δεν μπορούμε να αγνοήσουμε την ατομική συμβολή πολλών Τούρκων που είχαν συγκινηθεί από τον άνισο αγώνα που έδινε εκείνη την εποχή το ελληνικό έθνος.

Από το συλλογικό τόμο *Ελληνοτουρκικές σχέσεις*, σσ. 102-104

Με βάση την πηγή:

- α) Να χαρακτηρίσετε ιδεολογικά τον εκτοπισμό των μη μουσουλμάνων της Κωνσταντινούπολης.
- β) Να σχολιάσετε τη διεισδυτικότητα της επιρροής των ρατσιστικών θεωριών του Ναζισμού στην τουρκική ηγεσία και όχι στο λαό όπως φαίνεται στη "χειρονομία αλληλεγγύης" προς το μαχόμενο ελληνικό έθνος.

Εργασία για το σχολείο

ΠΗΓΗ

Η ραγδαία αναθέρμανση των ελληνοτουρκικών σχέσεων της περιόδου 1950-1954 είχε ως στόχο την εναρμόνισή τους στα πλαίσια της στενότερης συνεργασίας των κρατών-μελών της Ατλαντικής Συμμαχίας. Η επίσημη επίσκεψη του στρατηγού Αϊζενχάουερ στην Αγκυρα και στην Αθήνα στις 3-4 Μαρτίου 1952, έναν δηλαδή μήνα μετά την προσχώρηση των δύο χωρών στο ΝΑΤΟ, αποδεικνύουν το έντονο ενδιαφέρον των ΗΠΑ για την ελληνοτουρκική φιλία. Εξηγώντας τους κύριους λόγους που οδήγησαν στο ταξίδι του βασιλικού ζεύγους στην Τουρκία, η βασίλισσα Φρειδερίκη σε επιστολή της προς τον προσωπικό της φίλο αμερικανό πολιτικό και στρατηγό Τζωρτζ Μάρσαλ, στις 26 Ιουνίου 1952, διευκρίνιζε ότι η επίσκεψη αυτή δεν είχε άλλο σκοπό από το να δυναμώσει τη νοτιοανατολική πτέρυγα του ΝΑΤΟ κατά του “σοβιετικού επεκτατισμού”.

Ακριβώς όμως την εποχή εκείνη η Ουάσιγκτον άρχιζε να διαμορφώνει μια αντίληψη για τη στρατηγική σημασία και συμμαχική αξία των δύο εταίρων της στην Εγγύς Ανατολή. Είναι σαφές ότι οι προσωπικοί ανταγωνισμοί των πολιτικών ανδρών της Ελλάδας, η πολιτική αστάθεια της περιόδου 1946-1952, οι ουδετερόφιλες τάσεις που συνέχισαν να υπάρχουν στην ελληνική κοινωνία ακόμη και μετά το πέρας του Εμφύλιου Πολέμου και η έντονη ανάμειξη του Παλατιού στην πολιτική ζωή της Ελλάδας δημιούργησαν στις αμερικανικές υπηρεσίες την εντύπωση ότι η Ελλάδα είναι ο λιγότερο πιστός εταίρος της νοτιοανατολικής πτέρυγας της νατοϊκής συμμαχίας. Χαρακτηριστική είναι η εντύπωση που είχε αποκομίσει από το ταξίδι του στην Ελλάδα ο στρατηγός Ντουάιτ Αϊζενχάουερ, ανώτατος τότε διοικητής των δυνάμεων του ΝΑΤΟ στην Ευρώπη. Όπως παρατηρεί ο διακεκριμένος αμερικανός δημοσιογράφος των New York Times και γνώστης των ελληνικών θεμάτων Cyrus Sulzberger, ο Αϊζενχάουερ “ήταν σαφώς στεναχωρημένος από όλες τις πολιτικές ραδιουργίες που συνεχίζονταν στην Ελλάδα [...] Θεωρούσε πως ο βασιλέας Παύλος ήταν καλός άνθρωπος, αλλά πως ήταν τελείως κάτω από τον έλεγχο της συζύγου του. ήταν πεπεισμένος ότι η βασίλισσα ραδιουργούσε υπερβολικά”.

Επίσης, σε αυτήν την κρίσιμη περίοδο η ελληνική διπλωματία δεν μπόρεσε να προβάλλει σωστά στους νατοϊκούς και αμερικανικούς κύκλους την πρόδηλη στρατηγική σημασία του ελληνικού χώρου. Η νησιωτική Ελλάδα προσφέρει κάλυψη στα “τυφλά” Στενά δίνοντάς τους το “βάθος” που στερούνται, ενώ η ηπειρωτική Ελλάδα προφυλάσσει το “μαλακό υπογάστριο” της Ευρώπης, ενισχύοντας την προβληματική ασφάλεια της “έκκεντρης” Τουρκίας. Ενώ η Αθήνα δεν μπορούσε να προβάλλει επαρκώς τα πλεονεκτήματα της Ελλάδας για τη δυτική συμμαχία, η τουρκική κυβέρνηση εξαπέλυσε ένα σωστά οργανωμένο πρόγραμμα προβολής της στρατηγικής σημασίας της Τουρκίας.

Όπως αποκαλύπτει στα απομνημονεύματά του ο τούρκος διπλωμάτης Zeki Kuheralr, από τις αρχές της δεκαετίας του 1950, το επίκεντρο της τουρκικής διπλωματικής δραστηριότητας μεταφέρεται από την Άγκυρα στο Παρίσι, όπου στεγαζόταν η Γραμματεία της Ατλαντικής Συμμαχίας. Ο ιθύνων νους της εκστρατείας για την προβολή της στρατηγικής σημασίας της Τουρκίας ήταν ο Fatih Zorlu ο οποίος λίγο αργότερα διορίστηκε και υπουργός Εξωτερικών της κυβέρνησης Menderes. Αλλά και στον πολιτικό τομέα, μετά τη σαρωτική νίκη του Δημοκρατικού Κόμματος το 1950 και την επανεκλογή του το 1954, η Τουρκία έδινε στους δυτικούς την εικόνα σταθερότητας. Σε αυτό συνέβαλε και η έλλειψη ενός αριστερού κινήματος στην Τουρκία στη μεταπολεμική περίοδο. Με γνώμονα τις εκτιμήσεις αυτές, η Ουάσιγκτον άρχισε να καταργεί την πολιτική "ίσης ασφάλειας" και "ίσων αποστάσεων" απέναντι στην Ελλάδα και την Τουρκία που είχε καθιερώσει το Δόγμα Τρούμαν. Η πολιτική του διαδόχου του Αϊζενχάουερ ήταν μια πολιτική διακριτικής προτίμησης της Τουρκίας, πολιτική η οποία εδραιωνόταν σιγά-σιγά ως αναπόσπαστος συστατικός παράγοντας του δυτικού συνασπισμού.

Από το συλλογικό τόμο Ελληνοτουρκικές σχέσεις, σσ. 124-125

Αφού διαβάσετε την πηγή και με βάση τις πληροφορίες του βιβλίου σας:

- α) Να αναφέρετε τους όρους που υπαγόρευσαν τη νέα περίοδο ελληνοτουρκικής προσέγγισης.
- β) Να εντοπίσετε τη διαφορετικότητά της σε σχέση με εκείνη της δεκαετίας του 1930.
- γ) Να αιτιολογήσετε την πολιτική διακριτικής προτίμησης της Τουρκίας από την Ουάσιγκτον.
- δ) Να παρουσιάσετε την αφορμή εξαιτίας της οποίας το "οικοδόμημα" της ελληνοτουρκικής φιλίας κατέρρευσε.

Εργασία για το σχολείο

ΠΗΓΗ

Οι ταυτόσημες επιστολές του αμερικανού υπουργού Εξωτερικών (18-9-1955) προς την Αθήνα και την Άγκυρα, που εξίσωναν τους θύτες με τα θύματα ακριβώς μετά τις ανθελληνικές βιαιοπραγίες στην Τουρκία, και η απροθυμία της Ατλαντικής Συμμαχίας να καταδικάσει επίσημα τους τουρκικούς βανδαλισμούς της Κωνσταντινούπολης αποτελούσαν χειροπιαστές ενδείξεις ότι, παρά τη δέσμευση της Συμμαχίας να διατηρήσει ίσες αποστάσεις στην ελληνοτουρκική διένεξη, η πλάστιγγα συχνά βάραινε υπέρ της Άγκυρας. Η κατάσταση αυτή έθετε την Τουρκία σε θέση ισχύος και καθιστούσε τους Τούρκους ακόμη πιο αδιάλλακτους. Τον Αύγουστο του 1956, κλέφτες διέρρη-

ξαν τα γραφεία της ελληνικής πρεσβείας στην Άγκυρα και έκλειψαν από τα γραφεία του στρατιωτικού ακολούθου διάφορους φακέλους που περιείχαν απόρρητα έγγραφα. Με έντονο διάβημα διαμαρτυρίας η ελληνική κυβέρνηση επέριψε την ευθύνη για τις κλοπές στις τουρκικές αρχές. Σε αυτήν την κρίσιμη φάση η Τουρκία σχεδίαζε στρατιωτικές επιχειρήσεις για την κατάληψη μεγάλων νησιών του Ανατολικού Αιγαίου, και ειδικά της Χίου, για να διαπραγματευθεί τη συμφερότερη γι' αυτήν ρύθμιση του κυπριακού ζητήματος. Η αποκάλυψη αυτή έγινε σε δημοσίευση που κυκλοφόρησε τον Οκτώβριο του 1961 με πιθανό συγγραφέα τον υπουργό Εξωτερικών Ευάγγελο Αβέρωφ. Οι πηγές του συγγραφέα φαίνεται ότι προέρχονται από διαρροή επίσημων τουρκικών σχεδίων και αποτέλεσαν ένα σοβαρό κίνητρο για την κατοπινή οχύρωση των μεγάλων ελληνικών νησιών.

A. Αλεξανδρή, *Οι Ελληνοτουρκικές σχέσεις*, σ. 505

Αφού διαβάσετε την πηγή και με βάση τις πληροφορίες του σχολικού σας εγχειριδίου:

- Να παρουσιάσετε τους παράγοντες που καθιστούσαν την Τουρκία αδιάλλακτη και άκρως επιθετική μετά τα Σεπτεμβριανά.

Εργασία για το σχολείο

ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΑ ΑΘΗΝΑΓΟΡΑ

ΠΗΓΗ

Για να διευκολυνθεί η ανάρρηση στον πατριαρχικό θρόνο του Αθηναγόρα, ο οποίος ήταν αμερικανός πολίτης, η τουρκική κυβέρνηση αποδέχθηκε την υποψηφιότητά του, κάνοντας έτσι για πρώτη φορά παρέκκλιση από το σχετικό άρθρο του διατάγματος 1092/1923 που περιόριζε την πατριαρχική εκλογή στους τούρκους υπηκόους ...

Τελικά, η πατριαρχική σύνοδος συμμορφώθηκε με τις συστάσεις των κυβερνήσεων Αθήνας, Άγκυρας και Ουάσιγκτον και ψήφισε την 1η Νοεμβρίου 1948 με μεγάλη διστακτικότητα (11 μητροπολίτες από τα 17 μέλη της ενδημούσης συνόδου) υπέρ του Αθηναγόρα, ανοίγοντας πλέον διάπλατα το δρόμο για την εγκαθίδρυση του Αρχιεπισκόπου Αμερικής στο Φανάρι. Η έλευση του νέου Πατριάρχη στην Τουρκία υπήρξε πραγματικά εντυπωσιακή. Με το προσωπικό αεροπλάνο του προέδρου των Ηνωμένων Πολιτειών και συνοδευόμενος από τον ιδιαίτερο υπασπιστή του προέδρου Τρούμαν, ο Αθηναγόρας έφθασε στις 26 Ιανουαρίου 1949 στην Κωνσταντινούπολη όπου του επιφυλάχθηκε λαμπρή υποδοχή τόσο από τους Έλληνες της Κωνσταντινούπολης όσο και από τις τουρκικές αρχές και το διπλωματικό σώμα στην Τουρκία. Μεγάλη έκπληξη προξένησε σε όσους είχαν σπεύσει στο αεροδρόμιο να τον υποδεχθούν το γεγονός ότι ο νέος Πατριάρχης στον πρώτο χαιρετισμό

που απηύθυνε στους τούρκους και ξένους επίσημους και δημοσιογράφους δεν παρέλειψε να μιλήσει και στην τουρκική γλώσσα, υπογραμμίζοντας κατά την ομιλία αυτή την αφοσίωσή του στον πρόεδρο της Τουρκίας Ισμέτ Ινονού και στον τουρκικό λαό. Από το αεροδρόμιο ο Αθηναγόρας μετέβη στην κεντρική πλατεία της Κωνσταντινούπολης όπου κατέθεσε στο μνημείο του Ατατούρκ ειδικό στεφάνι με άνθη από τους κήπους του Λευκού Οίκου.

Η σημασία των συμβολικών αυτών χειρονομιών του Πατριάρχη ήταν τεράστια. Η πατριαρχεία του Αθηναγόρα αποτέλεσε μια νέα αφετηρία στις σχέσεις Αγκυρας - Φαναρίου, κύριο χαρακτηριστικό της οποίας ήταν η προώθηση της ελληνοτουρκικής φιλίας όχι μόνο στον πνευματικό και θρησκευτικό τομέα αλλά και στον πολιτικό. Αποσυνδέοντας τον εαυτό του από την έως τότε παραδοσιακή φαναριωτική πολιτική της αυστηρής προσήλωσης στα πνευματικά και θρησκευτικά θέματα, ο νέος Πατριάρχης αναδείχθηκε ένας από τους πιο ένθερμους υποστηρικτές της ελληνοτουρκικής προσέγγισης που το 1949 έπαιρνε σάρκα και οστά υπό την ομπρέλα της νατοϊκής συμμαχίας. Θερμός θαυμαστής του αμερικανικού τρόπου ζωής, ο Αθηναγόρας αποτέλεσε αντισοβιετικό πόλο συσπείρωσης για τους Έλληνες της Κωνσταντινούπολης, ακριβώς σε μian εποχή κατά την οποία πολλοί Κωνσταντινουπολίτες είχαν υπηρετήσει στο αλβανικό μέτωπο και στη Μέση Ανατολή επέστρεφαν στη γενέτειρά τους επηρεασμένοι από τους αγώνες του ΕΑΜ και των αντιμοναρχικών δυνάμεων. Έτσι, στις 17 Ιουλίου 1949, με δήλωση της πατριαρχικής συνόδου προειδοποιούσε ότι στο μέλλον όλοι οι ομογενείς της Κωνσταντινούπολης που εξέφραζαν την υποστήριξή τους για τον κομμουνισμό και τα κομμουνιστικά κινήματα θα αφοριζόνταν.

Μόνο ένα μήνα μετά την άφιξή του στην Κωνσταντινούπολη, ο νέος Πατριάρχης επισκέφθηκε την Αγκυρα και επέδωσε στον πρόεδρο της Τουρκίας προσωπικό μήνυμα του προέδρου Τρούμαν. Στη συνέχεια είχε επαφές με τον τούρκο πρωθυπουργό Semsettin Günaltay και τον υπουργό Εσωτερικών Emin Erisigil. Ταυτόχρονα, τα μέλη της πατριαρχικής συνοδείας είχαν συνομιλίες με αρμόδιους του Υπουργείου Εσωτερικών και της Γενικής Διεύθυνσης Βακουφίων. Πράγματι η επίσκεψη αυτή ήταν χωρίς προηγούμενο, μια και κανένας θρησκευτικός ηγέτης στην Τουρκία, ακόμη και μουσουλμάνος, δεν είχε γίνει δεκτός στην Αγκυρα με τέτοια επισημότητα. Εξάλλου, η πατριαρχική αντιπροσωπεία είχε αποκομίσει τη δέσμευση των τουρκικών αρχών για την πλήρη ικανοποίηση των χρόνιων αιτημάτων του Φαναρίου και του ελληνισμού της Τουρκίας.

Η επίσκεψη του Πατριάρχη στην Αγκυρα αποτέλεσε την αφετηρία μιας πολιτικής ανεκτικότητας εκ μέρους της τουρκικής κυβέρνησης προς το Πατριαρχείο. Έτσι, για πρώτη φορά από το 1923, οι τουρκικές αρχές επέτρεψαν στον Πατριάρχη να επισκεφθεί τα ελληνικά σχολεία της Κωνσταντινούπολης και έδωσαν τη συναίνεσή τους στην ανάμειξη του Φαναρίου στις υποθέσεις της ελληνικής μειονότητας ...

Ο Αθηναγόρας ήταν επίσης ο μόνος Οικουμενικός Πατριάρχης που επισκέφθηκε τον (προσευχήθηκε στον) ναό της Αγίας Σοφίας μετά την άλωση

της Κωνσταντινούπολης. Αλλά ο Αθηναγόρας δεν ήταν ο μόνος ιεράρχης που χωρίς να είναι τούρκος πολίτης ανέλαβε την ανώτατη θέση στο Πατριαρχείο· το 1951 δύο άλλοι αρχιερείς με ελληνική ιθαγένεια, ο Ικονίου Ιάκωβος και ο Σελευκείας Αιμιλιανός, διορίστηκαν μέλη της πατριαρχικής συνόδου αφού απέκτησαν την τουρκική ιθαγένεια το 1949 και το 1951 αντίστοιχα. Το ίδιο έπραξε και ο Πατριάρχης Αθηναγόρας αμέσως μετά την άφιξή του στην Τουρκία αποκτώντας και αυτός την τουρκική ιθαγένεια. Από το 1949 δόθηκε στους κληρικούς του Φαναρίου το δικαίωμα να ταξιδεύουν χωρίς περιορισμούς στο εξωτερικό αποκτώντας με τον τρόπο αυτό και την ευχέρεια να εκπροσωπούν το Φανάρι σε διάφορες οικουμενικές και ενδοεκκλησιαστικές διασκέψεις στην Ευρώπη και στις ΗΠΑ. Στο μεταξύ κυκλοφόρησε και ένα άλλο, εκτός από την “Ορθοδοξία”, θρησκευτικό έντυπο του Φαναρίου, ο “Απόστολος Ανδρέας” (1951). Αλλά και οι Αγγλοαμερικανοί προσπάθησαν με κάθε τρόπο να ενισχύσουν το κύρος του Πατριαρχείου. Έτσι, στις 15 Φεβρουαρίου 1951, κατά τη διάρκεια επίσημης επίσκεψής του στην Τουρκία, ο αμερικανός υφυπουργός Εξωτερικών George Mc Ghee συναντήθηκε με τον Πατριάρχη, ενώ ο άγγλος πρεσβευτής στην Τουρκία Sir Noel Charles επισκεπτόταν συχνά το Φανάρι. Κανένας από τους επίσημους επισκέπτες από την Ελλάδα, συμπεριλαμβανομένου και του βασιλικού ζεύγους, δεν παρέλειψε να επισκεφθεί το Φανάρι, ενώ τον Ιούλιο του 1950 ο νέος πρόεδρος της Τουρκίας Celâl Bayar και ο πρωθυπουργός Adnan Menderes εισήλθαν στο Φανάρι για συνομιλίες με τον Πατριάρχη. Η επίσκεψη αυτή είναι μοναδική στην ιστορία του Οικουμενικού Πατριαρχείου.

Ίσως οι σημαντικότερες παραχωρήσεις της τουρκικής πλευράς κατά την περίοδο αυτή αφορούσαν στον τομέα της διαχείρισης των ομογενειακών κοινοτικών εκκλησιών και ιδρυμάτων. Στις 9 Απριλίου 1949 η μονή και τα φιλανθρωπικά ιδρύματα του Βαλουκλή χαρακτηρίζονται από τις τουρκικές αρχές με ειδικό νόμο (978/2470) ως βακούφια που ανήκουν στο Οικουμενικό Πατριαρχείο.

Από το συλλογικό τόμο *Ελληνοτουρκικές σχέσεις*, σσ. 132-134

Με βάση την πηγή:

- α) Να αξιολογήσετε την προσφορά της πατριαρχείας του Αθηναγόρα στους Έλληνες της Κωνσταντινούπολης ως ενός από τους παράγοντες που συνέβαλαν στη βελτίωση των ελληνοτουρκικών σχέσεων.
- β) Το NATO και οι Άγγλοι - Αμερικανοί ειδικότερα ενδιαφέρονταν για την ενότητα της βορειοατλαντικής συμμαχίας, που κλονίστηκε με την επιδείνωση των ελληνοτουρκικών σχέσεων, και για την ενίσχυση της αποτελεσματικότητάς της επιχειρούσαν την εξομάλυνση των σχέσεών τους, προωθώντας την ελληνοτουρκική προσέγγιση υπό την ομπρέλα τους. Η θέση αυτή σε ποια άλλη περίπτωση διαφαίνεται;

Εργασία για το σχολείο

ΠΗΓΗ 1

Στις 16 Μαρτίου 1964 η Τουρκία καταγγέλλει την ελληνοτουρκική σύμβαση εγκατάστασης του 1930 με το πρόσχημα ότι “δεν ανταποκρινόταν πλέον στις παρούσες συνθήκες”. Κύριος εμπνευστής της απόφασης αυτής ήταν ο τούρκος ηγέτης Ισμέτ Ινονού, ο οποίος το 1923 είχε υπογράψει τη Συνθήκη της Λωζάνης και το 1930 την ελληνοτουρκική Συνθήκη Φιλίας. Ταυτόχρονα, η τουρκική πλευρά απέρριψε την ελληνική πρόταση για διάλογο με στόχο τη σύναψη νέας σύμβασης, προβάλλοντας το επιχείρημα ότι η καταγγελία της συμφωνίας του 1930 είχε χαρακτήρα “αντιποίνων” για την ελληνική στάση στο κυπριακό ζήτημα ...

As σημειωθεί ότι οι κωνσταντινουπολίτες έλληνες πολίτες στους οποίους επιτράπη να παραμείνουν στην Τουρκία, σύμφωνα με τις διατάξεις της Λωζάνης, είχαν αποκτήσει την ελληνική υπηκοότητα επειδή οι πρόγονοί τους προέρχονταν από τις επαρχίες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας οι οποίες είχαν ενσωματωθεί στο ελληνικό κράτος το 1830 και αργότερα. Οι γηγενείς αυτοί Κωνσταντινουπολίτες είχαν χαρακτηριστεί ως *étabilis* και το 1927 αριθμούσαν 26.431. Ο αριθμός αυτός σταδιακά μειώθηκε ως την τελική εξόντωση της ελληνικής παροικίας το 1964-1965.

Τον Σεπτέμβριο του 1964 η ελληνική κυβέρνηση προσέφυγε στα διεθνή fora προκαλώντας έκτακτη συνεδρίαση του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών για να εξετάσει τις “μαζικές απελάσεις των ελλήνων πολιτών από την Τουρκία”. Είναι αξιοπρόσεκτο ότι την εποχή εκείνη, η ελληνική πλευρά δεν πρόβαλε - τουλάχιστον όσο έπρεπε - τόσο σε διμερές επίπεδο όσο και στους διεθνείς οργανισμούς, ένα από τα βασικότερα νομικά επιχειρήματά της. Η μελέτη της Σύμβασης της Λωζάνης για την Ανταλλαγή των Ελληνοτουρκικών Πληθυσμών του 1923 δεν αφήνει περιθώρια αμφιβολίας σχετικά με το δικαίωμα παραμονής στην Κωνσταντινούπολη των ελλήνων υπηκόων που ήταν εγκατεστημένοι εκεί πριν από το 1918. Η σύμβαση του 1930 για την εγκατάσταση ελλήνων στην Τουρκία αφορούσε βασικά στους έλληνες πολίτες οι οποίοι, μέσα στα πλαίσια της φιλίας Βενιζέλου - Ατατούρκ, επιθυμούσαν να εγκατασταθούν στην Τουρκία. Για τους γηγενείς κωνσταντινουπολίτες έλληνες υπηκόους που είχαν παραμείνει στην Τουρκία με βάση τη Λωζάνη, η σύμβαση του 1930 ενίσχυε απλά το δικαίωμα παραμονής στη γενέτειρά τους. Με την καταγγελία λοιπόν της σύμβασης εγκατάστασης, η Αγκυρα είχε το δικαίωμα να απελάσει μόνον εκείνους τους έλληνες υπηκόους που είχαν εγκατασταθεί στην Κωνσταντινούπολη μετά το 1930. Η απέλαση, όμως, των *étabilis* ελλήνων υπηκόων της Κωνσταντινούπολης καθώς και των κατιόντων τους δεν μπορούσε να πραγματοποιηθεί, χωρίς και την ταυτόχρονη καταγγελία της Σύμβασης της Λωζάνης για την Ανταλλαγή των Ελληνοτουρκικών Πληθυσμών. Γιατί μόνο τότε θα υπήρχε η νομική κάλυψη στη χωρίς διάκριση απέλαση όλων των κωνσταντινουπολιτών ελλήνων υπηκόων το 1964-1965.

Αλ. Αλεξανδρή, Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις, σσ. 510-511

ΠΗΓΗ 2

Η περιβόητη, πλέον, απόφαση 6/3801 απαγόρευε στους Έλληνες υπηκόους δικαιοπραξίες, με στόχο τη μεταβίβαση εμπραγμάτων δικαιωμάτων τους και κυρίως την ιδιοκτησία των ακινήτων τους στην Τουρκία. Αρχικά, οι τουρκικές αρχές υπολόγιζαν την κινητή και ακίνητη περιουσία των απελαθέντων Ελλήνων υπηκόων σε 500.000.000 δολάρια περίπου. Αργότερα όμως, αντιλαμβανόμενοι ότι σε κάποια μελλοντική φάση θα έπρεπε να διαπραγματευτούν την τακτοποίηση των περιουσιακών αυτών εκκρεμοτήτων, οι Τούρκοι άρχισαν να αναφέρουν το ποσό των 200 εκατομμυρίων δολαρίων σε τιμές του 1964. Πράγματι, από τα μέσα του 1986, η ελληνική κυβέρνηση έχει θέσει ως βασικό όρο για την άρση των επιφυλάξεών της στο θέμα της εξομάλυνσης των σχέσεων ΕΟΚ - Τουρκίας την κατάργηση των διακριτικών μέτρων σε βάρος των Ελλήνων πολιτών που έχει επιβάλει η Άγκυρα από τον Νοέμβριο του 1964. Μετά την πρόσφατη συνάντηση Παπανδρέου - Οζάλ στο Νταβός, η τουρκική πλευρά υποσχέθηκε ότι θα άρει τη μυστική απόφαση του 1964 και θα αποκαταστήσει τα δικαιώματα των Ελλήνων υπηκόων στην Τουρκία. Παραμένει ακόμη άγνωστο αν η άρση αυτή θα έχει αναδρομικό χαρακτήρα, όπως άγνωστος παραμένει και ο τρόπος με τον οποίο θα επιτραπεί στους απελαθέντες Έλληνες υπηκόους της Πόλης να εκποιήσουν τις ακίνητες περιουσίες τους. Για όλα αυτά τα θέματα επικρατεί ακόμη πλήρης σύγχυση και μόνο το μέλλον θα δείξει τις αληθινές προθέσεις της τουρκικής κυβέρνησης.

Αλ. Αλεξανδρή, ό.π., σ. 512

Αφού διαβάσετε τις πηγές και με βάση τις πληροφορίες του σχολικού σας εγχειριδίου να απαντήσετε στα εξής:

- α) Ποιοι είναι οι πραγματικοί και ποιοι οι προσχηματικοί λόγοι καταγγελίας της ελληνοτουρκικής σύμβασης εγκατάστασης του 1930;
- β) Οι μαζικές απελάσεις ξένων θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως έμπρακτη εκδήλωση εθνικού ρατσισμού, αν σ' αυτόν δώσουμε ως ορισμό τον εξής: *“Ρατσισμός είναι η απαξίωση μιας ανθρώπινης ομάδας, απαξίωση που μπορεί να πάρει διάφορες μορφές αποκλεισμού και να φτάσει μέχρι τη φυσική εξόντωση”*;
- γ) Να σχολιάσετε το τουρκικό επιχείρημα ότι η καταγγελία της συμφωνίας του 1930 είχε χαρακτήρα “αντιποίνων” για την ελληνική στάση στο κυπριακό ζήτημα (όπως αναφέρεται στην πηγή 1) σε συσχέτισμό με την πρόταση ότι *“οι Έλληνες, αν και συγκλονίστηκαν με τα δεινά των ομογενών στην Πόλη, στην Ίμβρο και στην Τένεδο, δεν κατέφυγαν σε αντίποινα”* (σχολικό εγχειρίδιο, σ. 11).

Εργασία για το σπίτι

ΠΗΓΗ

Η σύλληψη του Ανδρέα Λαμπίκη, εκδότη της κωνσταντινουπολίτικης “Ελευθέρης Φωνής”, ήταν αναπόφευκτη εφόσον στις 7 Σεπτεμβρίου ο ομογενής δημοσιογράφος καυτηρίαζε έντονα τα έκτροπα σε κύριο άρθρο του με τίτλο “Η νύκτα του Αγίου Βαρθολομαίου της Ρωμιοσύνης”. Μια βδομάδα αργότερα ο Λαμπίκης συνέχισε να διαμαρτύρεται:

“Το έχει φαίνεται γραμμένο η μοίρα της Ρωμιοσύνης κάθε 10 ή 15 χρόνια, να δέχεται το Γένος μας, ένα σκληρό και καταστρεπτικό χτύπημα... Ας σταθούμε έτσι στα πρόχειρα σε μερικούς τραγικούς σταθμούς: 1921-22. Η Ρωμιοσύνη ζει ώρες αβεβαιότητας και τρόμου. Οι μέρες όμως εκείνες περνούν κι έρχονται τα χρόνια της σκληρής δουλειάς για μια νέα αυτοδημιουργία, η οποία και πραγματοποιείται. Έρχεται το χτύπημα της φωτιάς, σε μια νύκτα καταστρέφει τα περίφημα Ταταύλα, αφήνοντας χιλιάδες Ρωμικές οικογένειες στο δρόμο. Ακολουθεί μια νέα τραχεία περίοδος ανασυγκροτήσεως... Οι εστίες ξαναφτιάχνονται, οι πληγές γιατρεύονται. Και να ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος φτάνει. Μαζί μ’ αυτόν και το φοβερό “βαρλίκη”, οι ομαδικές στρατολογίες, οι πορείες στο Άσκαλε. Περνούν όμως οι τρομακτικές εκείνες μέρες... Η Ρωμιοσύνη εργάζεται, εργάζεται και όλο εργάζεται... Έρχεται όμως η 6η Σεπτεμβρίου του 1955 και μηδενοποιεί μέσα σε τρεις ώρες - από τις 20 έως τις 23 - τον κόπο 14 χρόνων. Η Ρωμιοσύνη πάλι γέρνει κάτω από το βάρος των ανηλέων χτυπημάτων... Κουρασθήκαμε πια να χτιζόμαστε την ημέρα και να γκρεμιζόμαστε τη νύκτα. Ζητούμε την ΑΣΦΑΛΕΙΑ μας. Την ασφάλεια των σπιτιών και των παιδιών μας. Κανείς δεν έχει το δικαίωμα να μας αμφισβητήσει το ΕΛΑΧΙΣΤΟ αυτό δικαίωμά μας...”

Στις 16 Σεπτεμβρίου 1955, οι τουρκικές αρχές απαγόρευσαν την έκδοση της κωνσταντινουπολίτικης “Ελευθέρης Φωνής” και συνέλαβαν τον Ανδρέα Λαμπίκη. Σε συνέντευξη που έδωσε περίπου 10 χρόνια αργότερα, ο ομογενής δημοσιογράφος διευκρινίζει:

“συνελήφθην υπό των στρατιωτικών τουρκικών αρχών και ενεκλείσθην εις τας στρατιωτικές φυλακάς του Χαρμπιγέ. Παρέμεινα εκεί άνευ εκδόσεως εντάλματος συλλήψεώς μου επί δύο μήνες και είκοσι πέντε ημέρας χωρίς να εμφανισθώ ενώπιον του στρατοδικείου. Κατά τη διάρκεια της φυλακίσεώς μου υπέστην σωματικές και ψυχικές ταλαιπωρίας, ανακρινόμενος εξαντλητικώς επί πολλάς ώρας και επί 3-4 φορές ενός μίας και μόνης νυκτός”.

Παρόμοιες ταλαιπωρίες υπέστη ο ανταποκριτής της αθηναϊκής εφημερίδας “Έθνος” και πατριαρχικός φωτογράφος Δημήτρης Καλούμενος. Ακριβώς μετά τα γεγονότα της 6/7 Σεπτεμβρίου, ο Καλούμενος απathanάτισε λεπτομερώς τις καταστροφές που είχαν υποστεί τα ελληνικά ιδρύματα, οι εκκλησίες και τα νεκροταφεία. Στη συνέχεια κατάφερε να στείλει στο εξωτερικό τις φωτογραφίες αυτές με τα σχετικά αναλυτικά στοιχεία τα οποία και δημοσιεύθηκαν στον παγκόσμιο Τύπο. Ο Καλούμενος φυλακίσθηκε για αρκετό χρονικό διάστημα και απελάθη στις 28 Ιανουαρίου 1958 επειδή θεωρήθηκε από τις τουρκικές αρχές “εχθρός της Τουρκίας και της ελληνοτουρκικής φιλίας”. Μετά την

απέλασή του ο Δημήτριος Καλούμενος εγκαταστάθηκε στην Αθήνα και εξέδωσε ένα πολύτιμο φωτογραφικό ντοκουμέντο των βιαιοπραγιών.

Αλ. Αλεξανδρή, *Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις*, σσ. 502-503

Να αναζητήσετε άρθρα στον ελληνικό και διεθνή Τύπο, όπως και φωτογραφικά ντοκουμέντα, στα οποία απηχείται το βράδυ της 6ης Σεπτεμβρίου. Να εκθέσετε στην τάξη τα συμπεράσματά σας.

Εργασία για το σπίτι

ΠΗΓΗ

Από το 1946 παρατηρείται μια έντονη πολιτιστική δραστηριότητα στην Κωνσταντινούπολη, με συχνές επισκέψεις λογοτεχνών και καλλιτεχνών από την Ελλάδα. Η Ελληνική Ένωση Κωνσταντινούπολης αποτέλεσε τον κεντρικό φορέα προώθησης αυτής της πνευματικής κίνησης της Πόλης και στο μεγαλοπρεπές κτίριο της Ένωσης στο Πέρα, το Σισμανόγλειο Μέγαρο, οργανώνονταν φιλολογικές διαλέξεις και χορευτικές εσπερίδες, ενώ παρόμοιες εκδηλώσεις δίνονταν και στους χώρους των μεγάλων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων της Κωνσταντινούπολης, στο Ζάππειο Παρθεναγωγείο, στο Ζωγράφειο και στη Μεγάλη του Γένους Σχολή στο Φανάρι. Ανάλογη πνευματική κίνηση, αν και σε μικρότερη κλίμακα, παρουσίαζαν και τα προάστια της Κωνσταντινούπολης, όπου υπήρχε συμπαγής ελληνικός πληθυσμός (Ταταύλα, Μέγα Ρεύμα, Θεραπεία, Πριγκηπόννησα, Γαλατάς, Χαλκηδόνα). Την εποχή αυτή παρουσιάζει ιδιαίτερη ανάπτυξη η κωνσταντινουπολίτικη δημοσιογραφία η οποία, για πρώτη φορά μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή, ξαναβρίσκει ως ένα βαθμό το παλαιό κύρος της. Στις αρχές της δεκαετίας του 1950, εκδίδονται στην Κωνσταντινούπολη πέντε ημερήσιες ελληνικές εφημερίδες (Απογευματινή, Εμπρός, Βήμα, Ταχυδρόμος και Εφημερίς), τρεις εβδομαδιαίες (Ελεύθερη Φωνή, Χρόνος και Κυριακάτικη Πρωία), δύο θρησκευτικές (Ορθοδοξία και Απόστολος Ανδρέας) και μία παιδική (Φίλος του Παιδιού). Αξιόλογη ανάπτυξη παρουσίαζε και η φιλανθρωπική κίνηση με τα συσσίτια για τα φτωχά ελληνόπουλα που είχαν να επιδείξουν μια άρτια οργάνωση σε όλες τις κοινότητες της Κωνσταντινούπολης. Στον τομέα αυτό πρόσφεραν πολύτιμο έργο τα ορφανοτροφεία Πριγκήπου και Πρώτης καθώς και τα φιλανθρωπικά ιδρύματα όπως το νοσοκομείο Βαλουκλή. Επίσης από το 1950 δόθηκε μεγάλη ώθηση στην αθλητική ζωή της κωνσταντινουπολίτικης ομογένειας με τους δύο λαμπρούς αθλητικούς συλλόγους της, τον Α.Σ. Πέρα και τον Α.Ο. Ταταύλων.

Με την άνοδο του Adnan Menderes στην εξουσία το 1950 και την εισροή του αμερικανικού κεφαλαίου στην Τουρκία, οι έλληνες επιχειρηματίες άρχισαν σιγά-σιγά να ξεπερνούν τις αρνητικές επιπτώσεις του φόρου βαρλίκ και να επανακτούν την παλιά τους οικονομική ισχύ. Ιδιαίτερα έντονη ήταν η ελληνική

παρουσία στον τομέα του εξωτερικού εμπορίου, στη βυρσοδεψία, στη ζαχαροπλαστική και στα επαγγέλματα. Οι έλληνες βιομήχανοι και επιχειρηματίες ήταν ικανοποιημένοι με την πολιτική του οικονομικού φιλελευθερισμού που ακολουθούσε η κυβέρνηση του Δημοκρατικού Κόμματος, την οποία και υποστήριξε σύσσωμη η ομογένεια στις εκλογές του 1946, 1950 και 1954.

Γνωρίζοντας τον αποφασιστικό ρόλο που έπαιζαν οι μη μουσουλμάνοι ψηφοφόροι στην περιοχή της Κωνσταντινούπολης, τα πολιτικά κόμματα της Τουρκίας προσπάθησαν να προσεταιρισθούν τη μειονοτική ψήφο, τοποθετώντας μειονοτικούς παράγοντες στα ψηφοδέλτιά τους. Έτσι, από το 1946 υπήρχαν δύο έλληνες βουλευτές στην τουρκική Εθνοσυνέλευση της Άγκυρας, οι οποίοι και εκπροσωπούσαν τον ελληνισμό της Τουρκίας. Οι έλληνες βουλευτές ανέπτυξαν αξιόλογη κοινοβουλευτική δραστηριότητα ... Επίσης, το 1955, ένας άλλος ομογενής βουλευτής, ο Αλέξανδρος Χατζόπουλος, διορίστηκε μέλος της κοινοβουλευτικής επιτροπής που επισκέφθηκε την Τεχεράνη για την ανάπτυξη των τουρκοϊρανικών οικονομικών σχέσεων.

Στο μεταξύ η Άγκυρα περιόρισε τις ανθελληνικές δραστηριότητες του Παπά Ευθύμ (Eftim Erenerol) και του Σταμάτη Ζιχνή (Istamat Zihni Özdamar). Ο τελευταίος, που είχε διορισθεί το 1936 από την κεμαλική ηγεσία στην Εθνοσυνέλευση ως εκπρόσωπος των τουρκορθόδοξων, έχασε τη θέση του στις εκλογές του 1946, ενώ λίγο αργότερα απομακρύνθηκε και από την εφοροεπιτροπή του ελληνικού νοσοκομείου Βαλουκλή ... Η εντυπωσιακή οικονομική, πολιτιστική και κοινωνική ακμή του κωνσταντινουπολίτικου ελληνισμού κατά το 1946-1954 αποτελούσε για τον Πατριάρχη Αθιναγόρα χειροπιαστό παράδειγμα της ειρηνικής και αρμονικής συμβίωσης των δύο άλλων λαών και τροφοδοτούσε τις ελπίδες και τα όνειρά του για μια μελλοντική ελληνοτουρκική ομοσπονδία. Πράγματι, ποτέ, από το 1922, δεν ήταν πιο ειδυλλιακή η ατμόσφαιρα στην Τουρκία για την ελληνική μειονότητα της Κωνσταντινούπολης.

Από το συλλογικό τόμο *Ελληνοτουρκικές σχέσεις*, σσ. 138-140

Με βάση την πηγή:

- α) Να αναφέρετε ό,τι στοιχειοθετεί την ακμή του κωνσταντινουπολίτικου ελληνισμού κατά το 1946-1954.
- β) Να προσκομίσετε φωτογραφικό υλικό και αποσπάσματα από λογοτεχνικά έργα που αναφέρονται στη ζωή στην Πόλη κατά τη διάρκεια αυτής της εποχής.

Εργασία για το σπίτι

Μπορούν να παρουσιαστούν στην τάξη τα κάτωθι βιβλία:

- α) Σεπτεμβριανά 1955: Η "νύχτα των κρυστάλλων" του Ελληνισμού της Πόλης ... Προσωπικές μαρτυρίες των Ελλήνων της Πόλης ... Φωτογραφικό υλικό, εκδ. Τσουκάτου.
- β) Φθινοπωρινός πόνος του Γιλμάζ Καρακογιουκλού, μτφρ. Λ. Μυστακίδου, εκδ. Τσουκάτου. Μυθιστόρημα, το οποίο αναφέρεται στην Κωνσταντινούπολη του '50, μια πόλη που βράζει πολιτικά, κρατώντας στους κόλπους της ανθρώπους διαφορετικής κουλτούρας και εθνικότητας, ικανούς να συμβιώνουν και να συνδημιουργούν ως τότε, αφήνοντας ο καθένας έντονα τη σφραγίδα του πολιτισμού του.